

СУЧАСНИЙ СТАН БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ В УКРАЇНІ

*Є.В. Карманов, канд. юрид. наук, доц.,
Харківська філія Української академії банківської справи*

Законодавство України в даний час закріплює дворівневу банківську систему, у якій перший рівень представлений Національним банком, що належить державі, а другий рівень складається з численних банківських установ. Дворівнева банківська система України відображає сформовану практику розподілу функцій і обсягу повноважень між її різними рівнями. Формальною ознакою наявності в державі дворівневої банківської системи є два самостійних нормативно-правових акти, окремо регулюючих правове положення Національного банку і банківських установ. Такими нормативно-правовими актами в Україні є: Закон України "Про Національний банк України"; Закон України "Про банки і банківську діяльність".

Однією з функцій Національного банку України у відповідності зі ст. 7 Закону України "Про Національний банк України" є нагляд за банківськими установами.

Метою банківського нагляду є стабільність банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів банку щодо безпеки зберігання коштів клієнтів на банківських рахунках.

Наглядова діяльність Національного банку України охоплює всі банки, їх підрозділи, афілійованих та споріднених осіб банків на території України та за кордоном, установи іноземних банків в Україні, а також інших юридичних та фізичних осіб у частині дотримання вимог чинних нормативно-правових актів щодо здійснення банківської діяльності.

При здійсненні банківського нагляду Національний банк України має право вимагати від банківських установ та їх керівників усунення порушень банківського законодавства, виконання нормативно-правових актів Національного банку України для уникнення або подолання небажаних наслідків, що можуть поставити під загрозу безпеку коштів, довірених таким банківським установам, або завдати шкоди належному веденню банківської діяльності.

НБУ може користуватися також послугами інших установ за окремими угодами.

У разі відкликання у банку банківської ліцензії Національний банк України повідомляє про це відповідні органи інших держав, в яких банк мав філії або кореспондентські та інші рахунки.

Національний банк України здійснює банківський нагляд на індивідуальній та консолідованій основі і застосовує заходи впливу за порушення вимог законодавства щодо банківської діяльності.

У разі розгляду Національним банком України питань щодо застосування заходів впливу до конкретного банку для надання пояснень запрошується голова правління (ради директорів) або голова спостережної ради цього банку, за винятком випадків призначення тимчасового адміністратора або відкликання ліцензії банку і призначення ліквідатора.

При здійсненні нагляду за установами, що ведуть банківську діяльність в інших державах, Національний банк України співпрацює з відповідними органами цих держав. Повідомлення, надіслані відповідними органами інших держав, може використовуватися тільки з такою метою:

- для перевірки ліцензії установи на право ведення діяльності;
- для перевірки права на здійснення банківської діяльності.

В українському праві міцно закріпився принцип здійснення Національним банком функції пруденційного регулювання і нагляду за діяльністю банківських установ. Метою такого регулювання і нагляду є підтримка стабільного функціонування банківської системи в цілому. Як відзначається в юридичній літературі, у світовій банківській практиці пруденційний нагляд охоплює документальний нагляд і нагляд на місцях (інспектування).

В науковій літературі дається визначення, що банківський нагляд – це нагляд за реалізацією нормативності в банківській діяльності. Його значення полягає в тому, що він використовується для керування ризиками в банківській системі. Варто виділити три групи ризиків. До першої групи відносяться ризики, які виникли внаслідок неправомірних чи некомпетентних рішень окремих працівників. Ці ризики виникають в умовах перевищення виконавчими особами банку встановлених повноважень по прийняттю рішень (по складу й обсягу операцій), недотримання співробітниками банку встановлених процедур проведення операцій, а також порушення правил і етичних норм, установлених на організованих ринках фінансових інструментів (цінних паперів, інших фондових цінностей, іноземної валюти, дорогоцінних металів). Дані ризики включають:

- розкрадання цінностей;
- проведення угод і операцій, що наносять банку збиток, приховування результатів таких операцій;
- залучення банку в комерційні взаємини з тіньовою чи кримінальною економікою.

У другу групу входять ризики втрати ліквідності і зниження капіталу, що формується рішеннями управлінського апарату, а саме: кредитний ризик, ринковий ризик, процентний ризик, ризик втрати ліквідності, операційний ризик, правовий ризик, ризик втрати репутації банку.

У третю групу входять ризики, що зумовлені зовнішніми стосовно банку макроекономічними і нормативно-правовими умовами діяльності:

- не відповідає інтересам банку поточна ємність і прибутковість вітчизняних і міжнародних фінансових ринків, на яких банк здійснює операції й угоди;
- негативні загальні і структурні (галузеві і регіональні) тенденції економічного розвитку;
- несприятливі зміни державної економічної політики;
- несприятливі зміни вітчизняних і закордонних нормативно-правових умов банківської діяльності.

Варто зазначити, що пруденційне регулювання банківської діяльності саме і спрямоване на те, щоб мінімізувати вищезазначені ризики і тим самим забезпечити стабільне функціонування банківського сектора економіки в цілому.

Для виконання цієї задачі Національний банк України виконує відповідні функції та має відповідні повноваження.

Наглядові і регулятивні функції Національного банку України виражаються в державній реєстрації банківських установ і ліцензуванні банківської діяльності, у встановленні для банківських установ обов'язкових економічних нормативів, а також правил проведення банківських операцій, правил бухгалтерського обліку, складання статистичної звітності, у пред'явленні кваліфікаційних вимог до керівників виконавчих органів і головному бухгалтеру банківської установи тощо.

Підводячи підсумок вищевикладеному, слід зазначити, що у сучасних умовах банківський нагляд повинен забезпечити стабільне та надійне функціонування банківської системи України в нових ринкових відносинах.